

Apendix

Svědectví o tragické době

Ivan Dorovský

Na začátku považuji za nezbytné připomenout několik důležitých fakt. Podle našich i cizích encyklopedických a jiných příruček žilo ve 20. století v Řecku 95 % Řeků, zbytek tvoří občané makedonské, turecké, albánské, židovské, romské nebo jiné národnosti.

Nedlouho po skončení 2. světové války v Evropě v květnu 1945 došlo na jihu Balkánského poloostrova k prvnímu ozbrojenému konfliktu. Levicové a demokraticky orientované síly v Řecku, které sehrály rozhodující úlohu v antifašistickém a národně osvobozeneckém boji, byly pronásledovány členy četných profašistických, monarchisticky a pravicově orientovaných skupin a spolků. I přes nepříznivou vnitřní a zahraničně politickou situaci se proto na podzim roku 1946 začaly formovat první partyzánské jednotky. Jejich zástupci podepsali dohodu s Národně osvobozenickou frontou (NOF), jež sdružovala Makedonce z Egejské Makedonie. Řekové i Makedonci však byli zřejmě nedostatečně informováni nebo vůbec nevěděli o jednání W. Churchilla a J. V. Stalina v říjnu 1944 o rozdělení zájmových sfér na Balkáně.

Odpor partyzánských jednotek proti proamericky orientovanému monarchistickému režimu se rozrůstal a sílil především nebo výhradně v tzv. severním Řecku (podle řeckého označení Voria Ellada). Ve skutečnosti to znamená na území Egejské Makedonie a Thrákie, které nikdy v minulosti a tudíž ani v minulém století nebyly národnostně homogenní. Mimo jiné také proto, že tu došlo po balkánských válkách k emigraci více než půl milionu obyvatel do sousedního Bulharska a bezprostředně po skončení 1. světové války proběhla první a snad největší etnická čistka v Evropě ve 20. století. Po tzv. maloasijské katastrofě, jak je označována porážka řeckých vojsk táhnoucích proti Turecku v letech 1920–1922, došlo totiž k výměně obyvatelstva, které mělo nepříznivé demografické důsledky pro slovanské obyvatelstvo Egejské Makedonie.

Dokumentární román současného makedonského prozaika a překladatele Petra **Nakovského** (nar. 1937) *Golemata izmama* (Velký podvod, Skopje 2007, 385 stran) velmi věrně, důkladně, dokumentovaně, umělecky zdařile, jazykově a stylisticky dokonale pojednává právě o letech občanské války v Řecku (upřesnil bych – převážně v severním Řecku, tj. v tzv. egejské Makedonii) v letech 1946–1949.

Skladba dokumentárního románu vychází z předem daného autorova cíle: na základě vlastních poznatků, popisů průběhu vnitřní situace v lerinsko-kostur-

sko-vodenské oblasti, jugoslávské (především makedonské) a albánské pomoci partyzánským jednotkám, i rozporů mezi představiteli řeckých komunistů a makedonských organizací, dospět k co nejuplněnějšímu plastickému obrazu o tragických letech, smutných lidských osudech, materiálních škodách, národnostním útlaku aj.

Z hlediska žánrového jde o náročné dílo, v němž představil prosté lidi v dané situaci a společenské realitě. Prolíná se v něm dokument s uměleckým vyprávěním. Není to ani román, nýbrž specifická výpověď, výrazně citově podbarvené vyprávění, prokládané autentickými texty různých usnesení, prohlášení, výzev, proklamací, dopisů, z nichž převážná většina je v doslovném překladu z řečtiny, v níž vznikly. Autenticitu autorem citovaných dokumentů si čtenář může ověřit v oficiálně vydaných textech. Tím vším by byla recenzovaná próza blízká postmoderním prozaickým textům. To však rozhodně nebyl záměr P. Nakovského.

Z celého prozaického textu Petra Nakovského jasně vyplývá, že autorovi nešlo o nějakou přesně vymezenou žánrovou formu, nýbrž především o to, že chtěl podat svědectví. Svědectví o době a o sobě, neboť byl přímým účastníkem celé tragédie nuceného i dobrovolného odchodu několika desítek tisíc dětí ve věku od 6 měsíců do 16 let do bezpečí, jež jim tenkrát poskytly tzv. lidově demokratické země.

Petre Nakovski dokonale zná látku, historii, skutečnost, prostředí, lidi a způsob jejich života. V jeho próze jsou podrobnosti o skutečné situaci, např. o rabování a drancování, o zákazu rodného jazyka, posílání do vyhnanství aj. v uvedené lerinsko-kostursko-vodenské oblasti v meziválečném období i v letech 1946–1949, o nichž pojednává. Názvy vesnic, pohoří, kopců, potoků, skal aj. jsou autentické v jejich makedonské (nikoli pořečtěné nebo změněné) podobě. Také jména osob, politických pracovníků, organizátorů, velitelů, členů nejvyšších stranických orgánů aj. jsou autentická a jejich postavy jsou výstižně charakterizovány. Osoby, které se účastní děje, mluví svým místním makedonským nářečím, které se často vesnice od vesnice liší. Pokud při vzájemném styku obyvatelstva vstupují do děje občané řecké národnosti, pak mluví řecky (jejich slova jsou v závorce přeložena do makedonštiny). Autor velmi vhodně užil textů lidových písní, které si lidé při různých příležitostech, rodinných oslavách, i pohřbech zpívali.

Četba recenzovaného románu vyžaduje ovšem značně důkladnou znalost dějin a vlastně tehdejší skutečnosti. Kdo nezná představitele např. tehdejšího makedonského hnutí, tehdejších masových organizací, hnutí a skupin, členy politbyra Komunistické strany Řecka, kdo neví, kdo byl vrchním velitelem partyzánských jednotek a předsedou tzv. prozatímní demokratické vlády, co to byla Rezoluce Informbyra, Titovo odmítnutí diktátu J. V. Stalina, kdo není seznámen s průběhem a místem hlavních ofenzív vládních vojsk proti partyzánům, nemůže zcela správně tehdejší situaci pochopit. Heslo *Všichni do zbraní – vše pro vítězství* sice mobilizovalo prosté lidi nejrůznějšího věku, vzdělání, víry a přesvědčení, ovšem jeho důsledkem bylo složité a tíživé postavení převážně nebo výlučně makedonského obyvatelstva.

Makedonské obyvatelstvo se do partyzánského boje zapojilo nejmasověji a obětovalo všechno – movitý i nemovitý majetek, i životy svých synů, dcer a dalších nejbližších. A to především proto, že mu řecké stranické orgány slibovaly svobodu, národnostní rovnoprávnost a dokonce možnost odtržení a vytvoření vlastního státu. Na území osvobozeném partyzány byly otevřeny první makedonské základní školy, proběhly první kursy makedonského jazyka pro učitele, v makedonštině začaly vycházet některé tiskoviny. V usnesení V. plenárního zasedání řeckých komunistů z ledna 1949 se mj. psalo, že *makedonský lid bojuje s takovým nebývalým hrdinstvím a sebeobětováním, že to vzbuzuje obdiv. Nesmí být žádných pochyb, že výsledkem řecké demokratické armády a lidové revoluce bude, že makedonský lid nalezne úplnou národní obnovu tak, jak si to sám přeje, neboť dnes obětuje svou krev, aby toho dosáhl. Ukázalo se ovšem, že to byl velký podvod, který stál desítky tisíc mrtvých a mnoha stovek vypálených a zničených vesnic. K čemu mi bude svoboda, když mi všechno zničili? Syn padl, dcera je mrzák, domek vypálen, z dobytka mi nezbylo nic, všechny kozy, ovce a koně jste nám vzali, pole zůstalo ladem... všechno jsme dali nemocným a nemocnicím... Hle, zůstala jsem sama a necítím ramena z toho, jak jsme nosili klády k budování bunkrů. K čemu je mi taková svoboda?* – ptala se jedna z utrápených a nešťastných žen.

Tíživé postavení bezbranného obyvatelstva, zejména žen a dětí, vedlo vlády tehdejších lidově demokratických zemí k tomu, že kladně odpověděly na prosbu prozatímní partyzánské vlády o přijetí dětí a nabídly pomoc makedonským a řeckým dětem ve svých zdravotnických, výchovných, rekreačních a jiných zařízeních. Na jaře 1948 bylo přes Albánii a Jugoslávii evakuováno do Československa, Polska, Maďarska, Rumunska a Bulharska několik desítek dětí od šesti měsíců do 15 let (ve skutečnosti byly také sedmnáctiletí mladíci). Také o tom vypráví autor recenzovaného románu, který je jedním z dětí, jež našly útulek v Polsku. Autor zde vystudoval pedagogický institut a později na základě polsky psané disertace *Makedonské děti v Polsku 1948–1968* získal doktorát.

Dojemné jsou dopisy, které svým odvedeným dětem do exilu posílaly jejich maminky. Protože neuměly číst a psát a vlastně neznaly zeměpis a nedovedly si představit mapu Evropy, dopisy jim psal a vysvětloval obvykle někdo, kdo měl aspoň základní nebo střední školu. Ten také formuloval do vět jejich přání, jejich stesk a jejich touhu po setkání.

Petre Nakovski v několika částech rozsáhle a podrobně popisuje přípravy na rozhodující ofenzívu a samotnou bitvu o pohoří Vič nedaleko Prespanského jezera v srpnu roku 1949. Zde se odehrály dramatické chvíle útoku i přeskupování sil na jedné i na druhé straně fronty, kdy speciální vládní jednotky pro boj v nepřístupném terénu raněné partyzány střídali nebo jim utínali hlavy. Svoje výklady prokládá velmi případnými dialogy či monology, často také lehce plynoucím dojímacím vyprávěním těch, kteří se bezprostředně účastní postupně se připravující rozhodující bitvy mezi dvěma početně výrazně odlišnými a nestejně vyzbrojenými

formacemi – mezi partyzánskými jednotkami a těžce vyzbrojenými vládními jednotkami, doprovázenými sedmi desítkami bojových letounů.

Autor podává podrobná svědectví o bojových srážkách vládních vojsk s partyzánskými jednotkami v lerinském, kosturském a vodenském okrese, na území zničených obcí, nacházejících se kolem nebo v podnoží pohoří Vič a v pohoří Grammos, o dlouhých a vyčerpávajících nočních pochodech nuzně vyzbrojených partyzánů, o nedostatku zdravotnického materiálu a potravin.

Myslím, že kromě dokumentární (historické) hodnoty má próza Petra Nakovského ještě jednu nespornou hodnotu. A tou jsou mistrně vedené dialogy a bohatý, pestrý a čistý jazyk. Jsou to podle mého názoru hodnoty, které mají v každém uměleckém díle trvalý charakter.

(6. února 2007)